

Wykład 2. Współczesny system społeczno-gospodarczy

Dr Daniel Butyter

Rynkowy (gospodarka rynkowa) - charakterystyczny dla krajów wysoko rozwiniętych - Stany Zjednoczone, Wielka Brytania, Republika Federalna Niemiec, Szwajcaria oraz Japonia oraz nakazowo-rozdzielczy (gospodarka centralnie-planowana) - występował w większości krajów Europy Środkowo-Wschodniej (nadal funkcjonuje w niektórych krajach - Kuba bądź Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna).

Inne systemy - kraje rozwijające się (większość krajów Afryki, Ameryki Łacińskiej, Oceania i in.), "tygrysy Azjatyckie"

Chiny - przykład państwa socjalistycznego z gospodarką rynkową.

Cechy gospodarki rynkowej

1. Dominacja prywatnej własności czynników produkcji.
2. Rynkowa alokacja zasobów gospodarczych.
3. Państwo dba o tworzenie norm prawnych.
4. Podmioty są umotywowane do prowadzenia proefektywnościowego rachunku ekonomicznego.

Dominacja prywatnej własności

Prywatna wartość - czynniki produkcji są w zdecydowanej większości przedmiotem własności prywatnej.

Dominacja własności prywatnej oznacza dominację kapitalistycznej formy własności.

Dominacja prywatnej własności

Do głównych instytucjonalno-prawnych form własności prywatnej zaliczamy:

1. Spółki z nieograniczoną odpowiedzialnością (przedsiębiorstwo odpowiada całym swoim majątkiem)
2. Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (przedsiębiorca odpowiada do wysokości swych udziałów)
3. Spółki komandytowe (mieszana forma)

Dominacja prywatnej własności

Spółki cywilne (w oparciu o KC) i spółki prawa handlowego (KSH)

Spółki prawa handlowego dzielą się na spółki osobowe (w umowie skład osobowy) i kapitałowe (w umowie eksponuje się kapitał spółki w formie udziałów).

Spółka akcyjna – forma sp. z o. o., lecz z dodatkowym prawem głosu na walnym zgromadzeniu akcjonariuszy oraz podział zysku w postaci dywidend.

Dominacja prywatnej własności

Własność kapitalistyczna – prywatna własność kapitału wykorzystywanego do prowadzenia działalności gospodarczej

Indywidualna (rodzinna) oraz zbiorowa występuje wtedy gdy zgromadzony w określonym przedsiębiorstwie kapitał reprezentuje własność określonej zbiorowości, grupy osób lub grup rodzin.

Dominacja prywatnej własności

Inne formy własności prywatnej (drobnotowarowa i pracownicza)

1. Forma własności drobnotowarowej (rodzinne gospodarstwa rolne oraz niewielkie zakłady usługowe bądź rzemieślnicze + osoby samozatrudnione – w Polsce osoby prowadzące jednoosobową działalność gospodarczą (2,6 mln w 2021 r.).
2. Spółki pracownicze – pracownicy dysponują kontrolnym pakietem akcji (charakterystyczne dla USA ze względu na korzystne zmiany podatkowe i planami przyszłych emerytur dla pracowników).

Pierwsza spółka pracownicza - John Lewis Partnership.

W Polsce spółki pracownicze powstawały zazwyczaj w wyniku przekształceń przedsiębiorstw państwowych.

Rynkowa alokacja zasobów gospodarczych

Rynek to regulator i koordynator procesów gospodarczych.

Rynek to mechanizm, który działa samoczynnie poprzez wywieranie wpływu na zachowania (w tym decyzje) podmiotów gospodarczych.

Główny element tego rynku to wzajemne interakcje pomiędzy cenami i dochodami, popytem a podażą, co wpływa na transakcje kupna i sprzedaży przez podmioty gospodarcze.

Rynkowa alokacja zasobów gospodarczych

Rynek jest "dojrzały (w pełni sprawnie funkcjonuje)", kiedy:

- dominuje własność prywatna i swoboda w zakresie transferu prywatnej własności
- swoboda prowadzenia działalności gospodarczej
- istnienie sprawnie funkcjonujących instytucji, które obsługują rynek (giełdy, banki, instytucje powiernicze, instytucje ubezpieczeniowe)

Najważniejsze funkcje rynku

1. Rynek dokonuje wyceny różnych dóbr.
2. Rynek jest podstawowym źródłem informacji dla podmiotów gospodarczych.
3. Rynek jest niezbędnym warunkiem wykorzystania zasobów gospodarczych
4. Rynek umożliwia ustalanie się stanów równowagi w gospodarce.
5. Rynek jest weryfikatorem społecznej przydatności produkcji i zarazem mechanizmem dostosowania produkcji do potrzeb

1. Rynek dokonuje wyceny różnych dóbr

We współczesnej gospodarce dobra przekształcają się w towary. Cena towarów ustala się na rynku. Rynek to instrument i miejsce obiektywnej wyceny dóbr.

2. Rynek jest podstawowym źródłem informacji dla podmiotów gospodarczych.

Dokonując wyceny produktów, usług i zasobów, rynek dostarcza podmiotom najbardziej obiektywne informacje dotyczące cen, popytu i podaży na poszczególne produkty oraz usługi czynników produkcji, oprocentowanie depozytów i kredytów bankowych, relacji rentowości różnych działalności gospodarczych.

Informacja jest potrzebna dla podejmowania trafnych decyzji.

3. Rynek jest niezbędnym warunkiem wykorzystania zasobów gospodarczych

zarówno produktów, jak i czynników produkcji

Poprzez dostarczanie podmiotom gospodarczym, dążącym do maksymalizacji swych korzyści, obiektywnej informacji o cenach i relacjach rzadkości poszczególnych zasobów, a także o nakładach i efektach związanych z różnymi rodzajami działalności gospodarczej, rynek umożliwia tym podmiotom podejmować racjonalne decyzje oparte na rac

4. Rynek umożliwia ustalanie się stanów równowagi w gospodarce.

Sygnały, które są dostarczane podmiotom gospodarczym na rynku, pozwalają odpowiednio reagować na procesy (np. zwiększenie konsumpcji cukru zwiększa zapotrzebowanie na ten produkt od dostawców - jeśli cena się nie zmieni to może to wywołać stan nierównowagi - nierównowaga spowoduje podwyższenie cen, a wyższe cena zachęca do zwiększenia produkcji).

5. Rynek jest weryfikatorem społecznej przydatności produkcji i zarazem mechanizmem dostosowania produkcji do potrzeb

Dopiero na rynku okazuje się, czy dana produkcja znalazła uznanie wśród potencjalnych nabywców.

Poprzez pragnienie sprzedać swe produkty lub usługi, producenci są zmuszeni dostosować swoje produkty do wielkości i struktury efektywnego popytu. W stopniu w którym efektywny popyt odzwierciedla potrzeby ludzkie, rynek pełni funkcję mechanizmu dostosowania produkcji do potrzeb

Podsumowując

Rynek odpowiada na pytania – co, jak i dla kogo produkować?

Co produkować? - analiza zachowania konsumentów

Jak produkować? - istnienie efektywnej konkurencji

Dla kogo produkować? - relacja pomiędzy popytem i podażą

Reguły funkcjonowania gospodarki rynkowej

Swoboda prowadzenia działalności gospodarczej – możliwość powiększenia majątku najlepiej motywuje do angażowania własnego majątku w działalność gospodarczą.

Efektywna konkurencja tworzy silne bodźce do optymalizacji skali produkcji i racjonalnego wykorzystywania czynników produkcji.

Gospodarstwa domowe i przedsiębiorstwa działają samodzielnie i kierują się zasadą samofinansowania.

Ruch okrężny w gospodarce

Rycina 2.2. Ruch okrężny pomiędzy gospodarstwami domowymi a przedsiębiorstwami.
[Źródło: D. Begg, F. Stanley, D. Rudiger, *Ekonomia*, PWE, Warszawa 1995, s. 20.]

Reguły funkcjonowania gospodarki rynkowej

Współpraca pomiędzy podstawowymi podmiotami gospodarczymi przy użyciu pieniądza (dobrowolne umowy). Występują na rynku w roli zarówno nabywców jak i sprzedawców.

Prowadzi do ustalenia równowagi.

Tworzone są więzi między podmiotami gospodarczymi – przede wszystkim ekonomiczne.

Zalety i słabości gospodarki rynkowej

Zalety:

- tendencja do racjonalnego wykorzystywania zasobów gospodarczych
- efektywny system motywacyjny
- duża innowacyjność gospodarki
- dyscyplina finansowa przedsiębiorstw
- tendencja do samoczynnego ustalania się równowagi rynkowej
- duża elastyczność gospodarki
- dobre zaopatrzenie sklepów

Zalety i słabości gospodarki rynkowej

Słabości:

- Czynniki ograniczające działanie rynku w praktyce (np. monopolizacja)
- Występowanie negatywnych efektów zewnętrznych
- Występowanie tzn. dóbr publicznych
- Występowanie zjawisk destabilizujących gospodarkę (wahania gospodarcze, bezrobocie)
- Występowanie dużych dysproporcji społecznych

Ewolucja systemu rynkowego

1. Kapitalizm wolnokonkurencyjny (XIX w.) - Wielka Brytania, Niemcy i USA
- konkurencja cenowa

2. Monopolizacja gospodarki (XIX-XX w.)

Monopol

Oligopol (np. duopol)

Zmiany stosunków własnościowych

Trzy istotne tendencje:

- wzrost znaczenia akcyjnej formy własności kapitalistycznej
- długookresowa tendencja do wzrostu znaczenia własności państwowej
- wzrost znaczenia kapitalistycznej własności międzynarodowej

Procesy przeobrażeń w otoczeniu przedsiębiorstwa

1. Proces profesjonalizacji zarządzania w przedsiębiorstwach.
2. Zmiany w charakterze państwa oraz wzrost roli państwa i państwowej regulacji przedsiębiorstw.
3. Wzrost roli związków zawodowych.
4. Rozwój różnych form demokracji przemysłowej.
5. Wzrost liczby posiadaczy akcji przedsiębiorstw.

Podstawowe kategorie gospodarki rynkowej

Gospodarka naturalna – producent produkuje, żeby zaspokoić własne potrzeby.

Gospodarka towarowa – organizacja produkcji, w której producenci produkcji przekazują produkty swojej pracy innym podmiotom w drodze ekwiwalentnej wymiany (kupno-sprzedaż).

Dwa elementy: społeczny podział pracy (rolnictwo i pasterstwo, rzemiosło, kupiectwo) oraz ekonomiczne wyodrębnienie się producentów.

Początki wymiany

- Wymiana barterowa (T-T) - pewne niedogodności (podwójna zbieżność potrzeb)

$$X \text{ towaru A} = X \text{ towaru B}$$

(wyodrębnia się towar, który zaczyna spełniać rolę ekwiwalentu) - pieniądz - teraz posiadacz jednego towaru może zamienić swój towar na pieniądz i nabyć za niego inny towar (bez koniecznej wzajemności)

- wymiana zgodnie z formułą (T-P-T) następnie (T-P oraz P-T)

$$X \text{ towaru A} = Y \text{ jednostek pieniężnych}$$

Pieniądz. Funkcje pieniądza

Towar staje się przedmiotem społecznego zapotrzebowania dzięki swojej wartości użytkowej.

Wartość użytkowa towaru to całokształt fizycznych i chemicznych właściwości dzięki którym można zaspokoić określoną potrzebę.

W procesie wymiany producent otrzymuje za swój oferowany towar określoną ilość innego towaru. Ten stosunek ilościowy, w jakim jeden towar jest wymieniany na drugi nazywamy wartością wymienną.

Pieniądz. Funkcje pieniądza

Cena – szczególny przypadek wartości wymiennej, kiedy rolę ogólnego ekwiwalentu odgrywa pieniądz.

Różne formy pieniądza - kruszec (złoto, srebro)

Pieniądz. Funkcje pieniądza

Złoto wygrało rywalizację z innymi kruszcami – system waluty złotej.

Monety + banknoty (rewersy banku, noty banku na określoną ilość złota).

System waluty złotej monetowej

Fundusz złota w kraju zabezpieczał wymianę banknotów na złoto (w wymianie międzynarodowej swoboda przepływu złota)

Po I wojnie światowej wkroczył system waluty pozłacanej - brak złotych monet w obiegu, ograniczona wymienialność banknotów na złoto (system waluty złotej sztabowej) oraz w niektórych krajach istniała wymienialność na zagraniczne należności pieniężne, czyli dewizy krajów o mocnej walucie (system waluty dewizowo-złotej).

Następnie banknoty przestają być wymienialne na złoto.

Pieniądz. Funkcje pieniądza

2 systemy pieniężne:

1. Otwarty system pieniądza papierowego – pieniądz wymienialny na pieniądze innych krajów
2. Zamknięty system pieniądza papierowego – pieniądz nie jest wymienialny na pieniądze innych krajów

<https://www.bankier.pl/waluty/kursy-walut/nbp/niewymienialne>

	EUR	Euro	4.68500
	E500	Euro 500	4.68600
	USD	Stany Zjednoczone-Dolar	4.45500
	US1	USD 1\$, 2\$	4.46000
	GBP	Anglia -Funt	5.43000
	CHF	Szwajcaria-Frank	4.75000
	CZK	Czechy-Korona	0.19150
	DKK	Dania-Korona	0.61500
	NOK	Norwegia-Korona	0.44600
	SEK	Szwecja-Korona	0.42800
	CAD	Kanada-Dolar	3.28000

Pieniądz. Funkcje pieniądza

Pieniądz pełni funkcję:

- a) dobro obrachunkowe – pozwala sprowadzić wartość wszystkich produktów i usług do wspólnego mianownika. Porównujemy wartość towaru z wartością jednostki pieniężnej i w wyniku tego otrzymujemy cenę.
- b) środek cyrkulacji - pośrednik w aktach sprzedaży. Dla dokonania zakupu potrzebna jest odpowiednia ilość pieniądza.
- c) środek płatniczy - pośrednik w realizacji zaciągniętych zobowiązań
- d) środek przechowywania bogactwa (tezauryzacji) - łatwo przekształcić go w inną formę bogactwa, pieniądz ma dużą płynność (ograniczony zakres i tylko w krótkim okresie czasu)

Dziękuję za uwagę